

Zbigniew Wilczek

**ŚCIEŻKA
PRZYRODNICZO-DYDAKTYCZNA
W LASKU WILKOWICKIM**

Ols – las bagieny

Żywiec gruczołowaty *Dentaria glandulosa*

Inicjatywa obywatelska

O chodzeniu i spacerowaniu powstało wiele książek i artykułów. Dowiadujemy się z nich o dobroczynnym wpływie na nasz umysł, serce i ciało nawet niewielkiej przechadzki po parku czy podmiejskim lasku. Z wielką przyjemnością oddajemy w Państwa ręce przewodnik po ścieżce przyrodniczo-dydaktycznej „W Lasku Wilkowickim”, której powstanie zawdzięczamy ludziom kochającym przyrodę i piesze wędrówki. W taki właśnie sposób można chronić i udostępniać obywatelom naszą ojczystą przyrodę budując jednocześnie tak nam

potrzebny kapitał społeczny. Uświadamiać, że wokół nas tętni życie pełne atrakcji i niespodzianek, które niosą ze sobą zmieniające się pory roku.

Dlatego też można wręcz powiedzieć, że w Bramie Wilkowickiej, oddzielającej Beskid Śląski i Beskid Mały, zostało odkryte ... zwykłe miejsce, które dzięki temu stało się miejscem szczególnym. Mieszkańcy i turyści mogą spędzać tutaj czas poznając różne typy siedliskowe lasów, odkrywając bardzo rzadko spotykane w Polsce liczny gatunek górskie czy obserwując na wiosnę kumaki górskie. Las łęgowy na rozlewiskach nad potokiem Mesznianka okazał się siedliskiem przyrodniczym o znaczeniu europejskim. Miejscem rozrodu chronionych gatunków płazów i siedliskiem gatunków chronionych roślin.

Ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna, którą opracował biolog prof. Zbigniew Wilczek z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach poświęcona jest zróżnicowaniu florystycznemu podgórskich zbiorowisk roślinnych. Zwraca także uwagę na zagrożenia wynikające z antropopresji i inwazji obcych gatunków roślin. To zaskakujące ale w Lasku Wilkowickim zadomowiły się organizmy, które pochodzą z bardzo dalekich stron, jak okratek australijski, który przywędrował na nasz kontynent wraz z roślinami sprowadzonymi do ogrodów botanicznych. Jednak największym zagrożeniem dla tych terenów jest rdestowiec ostrokończysty, który w bardzo szybkim czasie zajmuje nowe miejsca i przyczynia się do wyginięcia rodzimych gatunków roślin.

Aby chronić ekosystem Lasku Wilkowickiego Klub Gaja wraz z mieszkańcami oraz wolontariuszami podjął się

Ciemięczyca zielona *Veratrum lobelianum*

Łąka z ostrożeniem łąkowym *Cirsium rivulare*

wykaszenia i wrywania rdestowca ostrokończystego wzdłuż potoków. Ta obywatelska inicjatywa była pierwszym etapem realizacji ścieżki dydaktycznej. Dzięki naszej współpracy z Nadleśnictwem Bielsko, Gminą Wilkowice oraz mieszkańcami mogliśmy zorganizować społeczne akcje wykaszania tej rośliny inwazyjnej, oznaczyć ścieżkę, wydać przewodnik oraz utworzyć pomost do obserwacji płazów. Wszystkie te działania udało się zrealizować w ramach projektu Klubu Gaja „Zaadoptuj rzekę” – inicjatywa lokalna „Ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna w Lasku Wilkowickim” – sfinansowanego przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Lasek Wilkowicki stał się ważny dla społeczności i przyjezdnych. Odkrywamy podobne miejsca, które mamy tuż przy naszym domu a czasem wręcz na naszej ulicy. Poznawajmy je, gdyż wraz z naszą wiedzą o miejscu, w którym żyjemy, wzrastać będzie nasza duma i poczucie więzi z lokalną, małą ojczyzną.

Jacek Bożek
Klub Gaja

Lasek Wilkowicki – zapraszamy!

Lasek Wilkowicki położony jest w centralnej części gminy Wilkowice (powiat bielski, województwo śląskie) w Kotlinie Żywieckiej, u podnóża Beskidów Śląskiego i Małego. Usytuowany w znacznej odległości od ruchliwych dróg jest miejscem rodzinnych spacerów mieszkańców Wilkowic, a jesienią rajem dla grzybiarzy, których często można tutaj napotkać.

Teren ten jest miejscem istotnym także dla turystów przyjeżdżających w Beskidy. Przecina go żółty szlak turystyczny wiodący od stacji PKP Wilkowice-Bystra, poprzez Polanę Na Groniu, Magurę (1111 m n.p.m.), na Klimczok (1114 m n.p.m.) w Beskidzie Śląskim. Walory przyrodnicze i krajobrazowe Lasku czynią go miejscem zasługującym na spopularyzowanie.

Lasek Wilkowicki w przeważającej części wchodzi w skład Lasów Państwowych zarządzanych przez Nadleśnictwo Bielsko. W obrębie Lasku Wilkowickiego zlokalizowane są niewielkie polany. Przecinają go liczne ciekі wodne, spośród których najważniejszym jest potok Mesznianka – w południowej części terenu oraz jego dopływ potok Mesznianka I przecinający centralną część lasu. Potok Mesznianka jest lewobrzeżnym dopływem Białej uchodzącej do Wisły. W sąsiedztwie potoków występują niewielkie lokalne zagłębienia, w których stagnuje woda i powstają zabagnienia – cenne siedliska płazów.

Przyrodnicza ścieżka dydaktyczna rozpoczyna się od skrzyżowania ulic Do Lasku i Relaksowej, a kończy na południowo-wschodnim skraju lasu przy ulicy Do Boru. Całkowita długość ścieżki wynosi około 1 kilometr. Czas niezbędny do jej przejścia i zapoznania się z jej walorami to około 2–3 godziny. Wzdłuż przyrodniczej ścieżki dydaktycznej wyznaczono 10 przystanków.

Lasek Wilkowicki jest miejscem spacerów

Widok na południową część Lasku Wilkowickiego

1

Bór mieszany

Przystanek znajduje się po lewej stronie ul. Do Lasku.

Bór mieszany

Bór mieszany zlokalizowany jest po prawej stronie ścieżki. Drzewostan w wieku około 50 lat tworzy tutaj głównie świerk pospolity *Picea abies* i modrzew europejski *Larix decidua*. Poza tym jako domieszka występują: brzoza brodawkowata *Betula pendula*, dąb szypułkowy *Quercus robur* oraz klon jawor *Acer pseudoplatanus*.

Latem i jesienią obserwując liście jaworu można dostrzec na nich czarne, okrągławe plamy z żółtą obwódką, które spowodowane są przez czerniaka klonowego, zwanego również łuszczeńcem klonowym *Rhytisma acerinum*. Czerniak klonowy jest grzybem pasożytniczym wywołującym smołowatą plamistość klonu (czarną plamistość liści klonu), chorobę, która jest szczególnie groźna dla siewek i młodych drzew, ponieważ ogranicza ich przyrosty. Znacząco obniża też walory estetyczne klonów, które często sadzi się jako drzewa ozdobne np. w parkach i przyczynia się do przedwczesnego żółknięcia i opadania liści.

Kwiatostany modrzewia europejskiego
Larix decidua

Plamy spowodowane przez czerniaka klonowego
Rhytisma acerinum

Szczawik zajęczy *Oxalis acetosella*

Złotowłos strojny *Polytrichum formosum*

W borze mieszanym dobrze wykształcona jest warstwa podszytu, w której największą rolę odgrywają: jarzębina *Sorbus aucuparia*, kruszyna pospolita *Frangula alnus* oraz buk zwyczajny *Fagus sylvatica*. O charakterze runa decyduje przede wszystkim borówka czarna *Vaccinium myrtillus*, turzyca pigułkowata *Carex pilulifera* oraz paprocie takie jak: wietlica zwyczajna *Athyrium filix-femina*, narecznica szerokolistna *Dryopteris dilatata*, narecznica krótkoostna *Dryopteris carthusiana*. Wiosną uwagę przyciąga natomiast biało kwitnący szczawik zajęczy *Oxalis acetosella*. W borze mieszanym najlepiej w stosunku do pozostałych zbiorowisk leśnych Lasku Wilkowieckiego wykształcona jest warstwa mszysta, w której największą rolę odgrywa złotowłos strojny *Polytrichum formosum*.

Kwiaty jarzębiny dostarczają pszczołom pyłku i nektaru. Z 1 ha pszczoły potrafią zebrać 35 kg miodu jarzębinowego, który jest czerwonawy, gruboziarnisty i charakteryzuje się silnym zapachem.

Jarzębina *Sorbus aucuparia*

2

Inwazyjne gatunki roślin

Przystanek ten wyznaczono w miejscu, gdzie wysypywana jest ziemia oraz kompost, po prawej stronie ul. Do Lasku.

Owoce róży wielokwiatowej *Rosa multiflora*

Znaczna ingerencja człowieka w środowisko przyrodnicze Lasku Wilkowskiego, jego łatwa dostępność, lokalizacja w sąsiedztwie potoków oraz zabudowań sprzyjają występowaniu obcych gatunków roślin we florze Polski. Gatunki inwazyjne posiadają duże możliwości zajmowania nowych miejsc, stanowią zagrożenie dla fauny i flory danego terenu, skutecznie konkurując z gatunkami rodzimymi przyczyniają się do ich wyginięcia. Gatunki te zostały sprowadzone z różnych stron świata celowo – m.in. ze względu na walory estetyczne lub przypadkowo. Niezależnie od drogi przybycia, gatunki te wymknęły się spod jakiegokolwiek kontroli i są bardzo trudne do usunięcia, a ponadto stwarzają zagrożenie dla różnorodności biologicznej, powodują straty ekonomiczne, a nawet mogą negatywnie oddziaływać na zdrowie ludzi.

Czeremcha amerykańska *Padus serotina* pochodzi ze wschodniej i środkowej części Ameryki Północnej. Została sprowadzona do Polski w 1813 roku jako gatunek ozdobny. W Lasku czeremcha amerykańska występuje pospolicie.

Dąb czerwony *Quercus rubra* pochodzi ze wschodniej części Ameryki Północnej. Do Polski został sprowadzony w 1806 roku do Ogrodu Botanicznego w Krakowie. W Lasku spotykany jest głównie w części północnej i północno-wschodniej.

Róża wielokwiatowa *Rosa multiflora* pochodzi ze wschodniej Azji (Chiny, Korea i Japonia), ale rozprzestrzeniła się jako gatunek zawleczony w Australii i Nowej Zelandii, Ameryce Północnej. W Lasu Wilkowickim rośliny okazały krzew w bezpośrednim sąsiedztwie ścieżki.

Rdestowiec ostrokończysty *Reynoutria japonica* pochodzi ze wschodniej Azji. Sprowadzony był do Europy jako roślina ozdobna już w połowie XIX wieku. W Lasu Wilkowickim tworzy zwarte zarośla wzdłuż brzegów potoków, eliminując prawie całkowicie rodzime gatunki roślin. W chwili obecnej stanowi on największe zagrożenie dla różnorodności biologicznej tego terenu.

Spółeczne akcje wykaszania rdestowca ostrokończystego

Las Wilkowicki, w szczególności las łęgowy, będący siedliskiem przyrodniczym o znaczeniu europejskim, wymaga czynnej ochrony. Pomimo tego, iż stanowi zaplecze rekreacyjne i miejsce spacerów jest ustawicznie zaśmiecany. Dzięki wysypiska śmieci sprzyjają rozprzestrzenianiu się inwazyjnych gatunków roślin.

Wspólne sprzątanie i wykaszanie przez Klub Gaja oraz mieszkańców gminy rdestowca ostrokończystego wzdłuż potoków przyczynia się do rozwiązania tego problemu i powstrzymania rozprzestrzeniania się roślin inwazyjnych.

Niecierpek gruczołowaty *Impatiens glandulifera* sprowadzony został do Europy jako roślina ozdobna w pierwszej połowie XIX w. Z obszaru Polski pierwsze doniesienia o występowaniu niecierpka gruczołowatego pochodzą z roku 1890, z terenu Dolnego Śląska. W Lasku występuje wzdłuż potoków oraz dróg, w lesie łągowym i olsie.

Niecierpek drobnokwiatowy *Impatiens parviflora* pochodzi ze wschodniej i środkowej Azji. W Europie po raz pierwszy został sprowadzony do ogrodów botanicznych w Genewie i Dreźnie w 1837 roku. Pierwsze stanowiska w Polsce datuje się na lata 50-te XIX wieku. W Lasku Wilkowskim występuje w lesie łągowym oraz na wysypisku ziemi i kompostu.

Uczep amerykański *Bidens frondosa* – pochodzi z Ameryki Północnej. Do Europy sprowadzony został prawdopodobnie do Ogrodów Botanicznych. Na teren Polski gatunek ten prawdopodobnie został zawleczony z Niemiec. Pierwsze stanowiska tej rośliny odnotowano nad Odrą, w 1777 roku we Wrocławiu. W Lasku Wilkowskim występuje m.in. na wilgotnej polanie.

Nawłoc kanadyjska *Solidago canadensis* – jej ojczyzną jest Ameryka Północna, gdzie występuje od północnych krańców Kanady po Meksyk. Pierwsze notowania tej rośliny w Polsce pochodzą z 1872 roku, kiedy stwierdzono ją na Wyżynie Lubelskiej i Małopolskiej.

Aster nowobelgijski (Aster wirginijski, Marcinki wirginijskie) *Aster novi-belgii* – pochodzi ze wschodniej części Ameryki Północnej. Sprowadzony został do Europy jako roślina ozdobna, do upraw ogrodowych. Do Polski dotarł w XVIII wieku. W Lasku Wilkowickim aster nowobelgijski stwierdzony został jedynie w sąsiedztwie ul. Do Lasku w liczbie kilku okazów.

Winobluszcz pięciolistkowy *Parthenocissus quinquefolia* został sprowadzony do Europy z Ameryki północnej jako gatunek ozdobny. Do zbiorowisk naturalnych dostaje się przede wszystkim w wyniku działalności człowieka, np. przez wyrzucanie fragmentów pędów z ogrodów. Taka sytuacja ma również miejsce w Lasku Wilkowickim.

Barszcz Mantegazziego *Heracleum mantegazzianum* pochodzi z Kaukazu. W Polsce notowany od drugiej połowy XX w. W Lasku Wilkowickim spotykany jest w południowej części w pobliżu potoku. Roślina ta zawiera olejki eteryczne, które stanowią zagrożenie dla zdrowia ludzi. Związki te w kontakcie ze skórą i światłem słonecznym powodują oparzenia II i III stopnia.

Okratek australijski *Clathrus archeri* zwany również kwiatowcem australijskim jest grzybem niejadalnym, który zamieszkał się w Europie prawdopodobnie na początku XX w. Zawędrował na Stary Kontynent wraz z ziemią roślin sprowadzanych do ogrodów botanicznych z Australii. W Lasku występuje po lewej stronie drogi pod dębem czerwonym.

Las brzoźowo-topolowy

Przystanek znajduje się po prawej stronie ul. Do Łasku naprzeciwko niewielkiej polanki.

Drzewostan brzoźowo-topolowy

Las brzoźowo-topolowy w Łasku Wilkowieckim wykształcił się w wyniku naturalnej sukcesji na gruncie porolnym. Rośnie w nim gwiazdnica pospolita *Stellaria media*, która jest gatunkiem typowym dla pól uprawnych. Drzewostan tworzą przede wszystkim pionierskie gatunki drzew: brzoza brodawkowata *Betula pendula* oraz topola osika *Populus tremula*. Domieszkę stanowi olsza czarna *Alnus glutinosa*.

W bardzo dobrze wykształconej warstwie krzewów występują takie gatunki jak: jarzębina *Sorbus aucuparia*, wierzba szara *Salix cinerea*, kruszyna pospolita *Frangula alnus*, dziki bez czarny *Sambucus nigra*, dąb szypułkowy *Quercus robur*. W warstwie zielonej dominuje skrzyp leśny *Equisetum sylvaticum*. Licznie występuje tutaj również niecierpek drobnokwiatowy *Impatiens parviflora* oraz tojeść pospolita *Lysimachia vulgaris*. Spotyka się również nalot drzew takich gatunków jak: lipa drobnolistna *Tilia cordata*, dąb szypułkowy *Quercus robur* oraz topola osika *Populus tremula*. W warstwie mszystej można spotkać gatunek mchu spotykanego najczęściej na łąkach, którym jest fałdownik nastroszony *Rhytidiadelphus squarrosus*.

Gwiazdnica pospolita *Stellaria media*

Fałdownik nastroszony *Rhytidiadelphus squarrosus*

Kwiatostany i liście brzozy brodawkowatej
Betula pendula

Kwiatostany i liście topoli drżącej, osiki
Populus tremula

Sok brzozy zwany oskołą jest niezmiernie cenionym środkiem leczniczym. Zbierany jest wiosną głównie z drzew przeznaczonych do wycięcia. Używany jest w leczeniu chorób m.in. układu oddechowego. Z brzozy pozyskuje się także cukier ksylitol.

Topola drżąca – osika owiana jest licznymi legendami. W południowo-wschodniej Polsce używano osikowych kołków do przybijania wieka trumny, co miało zapobiec wydostaniu się duchów zmarłych, które mogłyby w nocy nachodzić i straszyć ludzi.

4

Las grądowy

Przystanek umiejscowiony jest po lewej stronie drogi, na wprost rozległej polany.

Las grądowy

Las grądowy to wielogatunkowy las liściasty, który w Lasku Wilkowickim tworzą takie gatunki drzew jak: dąb szypułkowy *Quercus robur*, lipa drobnolistna *Tilia cordata*, grab pospolity *Carpinus betulus*. Poza tym spotyka się brzozę brodawkowatą *Betula pendula*. W warstwie krzewów występuje podrost buka *Fagus sylvatica* i dębu szypułkowego *Quercus robur*, a także: leszczyna *Corylus avellana*, kruszyna pospolita *Frangula alnus*, czeremcha amerykańska *Padus serotina* oraz porzeczka dzika *Rubus spicatum*.

Runo jest stosunkowo ubogie w gatunki charakterystyczne dla grądów. Być może spowodowane to jest tym, że las grądowy na opisywanym stanowisku jest młodym lasem, który wykształcił się na gruncie porolnym. Występuje w nim jednak typowy gatunek grądowy, którym jest przytulia Schultesa *Galium schultesii* oraz nalot lipy drobnolistnej *Tilia cordata*. Na wyróżnienie zasługuje również narecznica mocna *Dryopteris affinis* i fiołek leśny *Viola reichenbachiana*.

Narecznica mocna *Dryopteris affinis*

Fiołek leśny *Viola reichenbachiana*

Jeżyna gruczołowata *Rubus hirtus*

Żurawiec falisty *Atrichum undulatum*

Miejscami w runie dominuje jeżyna gruczołowata *Rubus hirtus*, co wskazuje na degenerację lasu określaną mianem fruticetyzacji.

W warstwie mszystej występuje jeden z nielicznych gatunków mchów charakterystycznych dla lasów liściastych – żurawiec falisty *Atrichum undulatum*. Jesienią na zalegających na dnie lasu liściach dębu szypułkowego można spotkać narośla zwane galasami, spowodowane przez galasówkę dębiankę *Cynips collari*. Galas (galasówka) jest patologiczną naroślą powstałą w wyniku rozrostu tkanki roślinnej na liściach, łodydze lub korzeniach. Na drzewach liściastych (najczęściej dęby, buki i topole) galasy przyjmują różnorodne kształty i ubarwienie. Jesienią galasy tworzone na liściach opadają wraz z nimi, a zimą wylęgają się z nich samice pierwszego pokolenia, które składają jaja w śpiące pączki roślin.

Kwiaty lipy *Tilia cordata*

Lipa drobnolistna jest drzewem długowiecznym mogącym żyć nawet do 1000 lat, osiągającym wysokość do 30 m. Lipa jest doskonałą rośliną miododajną. Jedno duże drzewo w wieku 50–100 lat dostarcza w sprzyjających warunkach klimatycznych od 2 do 5 kg miodu dziennie. Lecznicze znaczenie ma kwiatostan lipowy wykorzystywany jako środek napotny i uśmierający skurcze.

5

Murawa siedlisk wydeptywanych. Panorama Beskidu Śląskiego

Przystanek zlokalizowany jest na skraju lasu, w sąsiedztwie budynków jednorodzinnych, przy ul. Do Lasku 50, 52.

Murawa siedlisk wydeptywanych

Murawa siedlisk wydeptywanych, zwana również zbiorowiskiem dywanowym, wykształciła się w miejscu intensywnie wydeptywanym przez ludzi, a także wykorzystywanym do parkowania samochodów. Ugniecenie gleby powoduje zmniejszenie średnicy występujących w niej porów, którymi przewodzona jest woda i powietrze. Utrudnia to rozwój korzeni i może wywołać niedobór tlenu. Tylko nieliczne gatunki roślin, odporne na uszkodzenia mechaniczne potrafią wegetować w takich warunkach.

Na stanowisku w Lasku Wilkowickim, w murawie siedlisk wydeptywanych, współdominują: życica trwała *Lolium perenne* oraz babka zwyczajna *Plantago major*. Poza tym większą rolę w warstwie zielonej odgrywa wiechlina roczna *Poa annua*. Z innych gatunków warto jeszcze wymienić koniczynę rozłogową *Trifolium repens* oraz sit chudy *Juncus tenuis*.

Widok na Szyndzielnię i Kołowrót w Beskidzie Śląskim

Przystanek ten jest dobrym miejscem aby zapoznać się z panoramą Beskidu Śląskiego, po prawej stronie widoczny jest Kołowrót (788 m n.p.m.) oraz Szyndzielnia (1028 m n.p.m.), po lewej za drzewami można dostrzec rozległy grzbiet Magury (1111 m n.p.m.). Idąc żółtym szlakiem z Lasku Wilkowickiego w ciągu 1 godz. można dotrzeć na Polanę na Groniu na stoku Magury. Polana ta przecięta jest również przez szlak różańcowy wiodący od kościoła w Mesznej do Sanktuarium Maryjnego w Szczyrku, wzdłuż którego można podziwiać 19 stacji – kapliczek różańcowych.

6

Las łęgowy. Chronione gatunki roślin naczyniowych

Przystanek zlokalizowany jest w sąsiedztwie kładki drewnianej na potoku Mesznianka I.

System korzeniowy olszy czarnej *Alnus glutinosa*

Las łęgowy jest wilgotnym lasem liściastym wykształcającym się wzdłuż potoku i okresowo, w trakcie powodzi, zalewanym przez jego wody. W drzewostanie dominuje olsza czarna *Alnus glutinosa* z domieszką wierzby kruchej *Salix fragilis* oraz jesionu wyniosłego *Fraxinus excelsior*. Rosnące w bezpośrednim sąsiedztwie potoku drzewa, stabilizują jego koryto stanowiąc naturalną zabudowę biologiczną potoku.

W bardzo dobrze wykształconej warstwie krzewów występują: czeremcha zwyczajna *Padus avium*, dziki bez czarny *Sambucus nigra*, dzika czereśnia *Cerasus avium* oraz kruszyna pospolita *Frangula alnus*. W runie wiosną wyróżnia się masowo występujący tutaj zawilec gajowy *Anemone nemorosa*, natomiast latem przede wszystkim uwagę przyciąga gatunek inwazyjny – okazały rdestowiec ostrokończysty *Reynoutria japonica*, którego obecność wskazuje na degenerację łągu określaną mianem neofityzacji.

Czeremcha zwyczajna *Padus avium*

Owoce czeremchy zwyczajnej *Padus avium*

Świerząbek orzęsiony *Chaerophyllum hirsutum*

Kruszyna pospolita *Frangula alnus*

Rzeżucha gorzka *Cardamine amara*

Bezpośrednio w sąsiedztwie potoku można spotkać takie gatunki jak: kalina koronowa *Viburnum opulus*, świerząbek orzęsiony *Chaerophyllum hirsutum*, rzeżucha gorzka *Cardamine amara*, kopytnik pospolity *Asarum europaeum* czy czosnaczek pospolity *Alliaria petiolata*. W wodach potoku można obserwować niewielkie ryby osiągające 6–10 cm długości, którymi są strzeble potokowe *Phoxinus phoxinus*. Często zalatują tutaj również w poszukiwaniu pokarmu i schronienia kaczki krzyżówki *Anas platyrhynchos*.

Rośliny naczyniowe podlegające ochronie prawnej

Las łęgowy jest miejscem szczególnie cennym ze względu na występowanie chronionych gatunków roślin naczyniowych. Są nimi: ciemiężca zielona *Veratrum lobelianum*, goryczka trojeściowa *Gentiana asclepiadea*, pióropusznik strusi *Matteucia struthiopteris*. Na wyróżnienie zasługuje również rzadko spotykane liczydło górskie *Streptopus amplexifolius* stanowiące osobliwość florystyczną w Lasku Wilkowickim.

Ciemiężca zielona *Veratrum lobelianum*

Goryczka trojeściowa *Gentiana asclepiadea*

Pióropusznik strusi *Matteucia struthiopteris*

Kokoryczka wielokwiatowa *Polygonatum multiflorum*

Kalina koralowa *Viburnum opulus*

Owocujące liczydło górskie *Streptopus amplexifolius*

Licydło górskie jest byliną kłączową o wysokości 20–100 cm, o charakterystycznej załamującej się w sposób zygzakowaty, kanciastej łodydze. Kwiaty licydła pojawiające się w czerwcu, zlokalizowane pod spodem liści są białe, o 6 wolnych, odgiętych działkach okwiatu o długości do 1 cm. Zwisają zwykle pojedynczo na długich, kolankowato zagiętych szypułkach, wyrastających z kątów liści. Owoce w postaci kulistych, krwistoczerwonych jagód o średnicy ok. 1 cm dojrzewają końcem lata. Populacja licydła górskiego liczy kilkadziesiąt okazów rozproszonych w sąsiedztwie potoku Mesznianka I.

Kwiaty licydła górskiego *Streptopus amplexifolius*

Największą osobliwością florystyczną Łasku Wilkowskiego jest licydło górskie *Streptopus amplexifolius* występujące w Polsce bardzo rzadko, głównie w piętrze regla górnego w lasach: Sudetów, Karpat, w Górach Świętokrzyskich i na Górnym Śląsku w rezerwacie Ochojec.

Kokoryczka wielokwiatowa *Polygonatum multiflorum*

W sąsiedztwie licydła górskiego można spotkać podobny na pierwszy rzut oka gatunek, którym jest kokoryczka wielokwiatowa *Polygonatum multiflorum*. W odróżnieniu od licydła łodyga kokoryczki wielokwiatowej jest obła i łukowato wygięta.

Drzewostan sosnowy

Przystanek umiejscowiony jest po lewej stronie ul. Sosnowej.

Sosna zwyczajna *Pinus sylvestris*

Ponad stuletni drzewostan sosnowy wyróżnia się w krajobrazie Lasku Wilkowickiego. Został on sztucznie nasadzony przez człowieka. Poza sosną pospolitą *Pinus sylvestris* na opisywanym stanowisku występuje w domieszce dąb szypułkowy *Quercus robur*, buk zwyczajny *Fagus sylvatica* oraz brzoza brodawkowata *Betula pendula*.

W bardzo dobrze rozwiniętym podszyciu dominuje buk zwyczajny, mniejszy udział posiadają takie gatunki jak: leszczyna *Corylus avellana*, czeremcha amerykańska *Padus serotina* oraz wiąz górski *Ulmus glabra*. W runie największą rolę odgrywa borówka czarna *Vaccinium myrtillus*. Z pozostałych gatunków uwagę przyciągają: turzycza pigułkowata *Carex pilulifera*, wrzos pospolity *Calluna vulgaris*, trzcinnik piaskowy *Calamagrostis epigejos* oraz wietlica samicza *Athyrium filix-femina*.

Sosna od najdawniejszych czasów była stosowana w medycynie ludowej. Odwary z pączków, igieł lub zielonych szyszek stosowano do leczenia szkorbutu, puchliny wodnej, reumatyzmu, bólów zębów, artretyzmu, gruźlicy, chorób skóry, ukąszeń żmii itp. Cennym surowcem pozyskiwanym z sosny jest żywica sosnowa. Bursztyn, czyli skamieniała żywica sosny był od wieków amuletem i lekiem na wiele schorzeń.

Las bagienny – ols

Przystanek znajduje się przy ul. Do Boru, w sąsiedztwie żółtego szlaku turystycznego, po prawej stronie ścieżki.

Wiosna w olsie

Ols jest lasem bagiennym z dominującą olszą czarną w drzewostanie oraz ze stagnującą w obniżeniach wodą. Woda stagnuje na powierzchni w czasie wiosennych roztopów i powodzi. W okresie suszy teren pozostaje błotnisty i trudno dostępny. Niewielkie płyty olsu występują w obniżeniach terenu w południowej i południowo-wschodniej części Lasku Wilkowickiego.

Drzewostan w olsie tworzy olsza czarna *Alnus glutinosa*. W bujnym podszyciu główną rolę odgrywa czeremcha zwyczajna *Padus avium*. Poza tym występuje tutaj kruszyna pospolita *Frangula alnus* oraz dziki bez czarny *Sambucus nigra*, który tworzy również zarośla w sąsiedztwie ul. Do Boru. W zaroślach tych można spotkać również dziki bez koralowy *Sambucus racemosa*. Na martwych gałęziach dzikiego bzu czarnego

Szyszki olszy czarnej *Alnus glutinosa*

Odwar z kory olszy czarnej barwi wełnę i bawełnę na kolor brązowy, z dodatkiem soli żelaza – na czarny. Z dojrzałych szyszek dawniej wyrabiano atrament. Bogate w garbniki szyszki olszy wykorzystywane są także w akwarystyce do zapobiegania zmętnieniu wody.

Fiołek błotny *Viola palustris*

Kaczeniec kniec błotna *Caltha palustris*

występuje grzyb przypominający małżowinę uszną zwany uchem bżozowym *Hirneola auricula-judae*. Jest to grzyb jadalny, ceniony w kuchni wschodnioazjatyckiej.

Runo wykazuje strukturę kępkowo-dolinkową. W dolinkach wiosną masowo zakwita kaczeniec kniec błotna *Caltha palustris*. Poza tym istotną rolę w dolinkach odgrywają takie gatunki jak: sitowie leśne *Scirpus sylvaticus*, karbieniec pospolity *Lycopus europaeus* i fiołek błotny *Viola palustris*. W dolinkach można spotkać w warstwie mszystej torfowca nastroszonego *Sphagnum squarrosum*. Na kępkach w sąsiedztwie olch występują paprocie: narecznica krótkoostna *Dryopteris carhusiana* oraz narecznica szerokolistna *Dryopteris dilatata*. Na skraju olsu można spotkać również pióropusznika strusiego *Matteucia struthiopteris* oraz żywca gruczołowatego *Dentaria glandulosa*.

Ucho bżowe *Hirneola auricula-judae*

Grzyb zwany uchem bżozowym rośnie głównie na pniach czarnego bzu. Jest uważany za przysmak w kuchni azjatyckiej, w szczególności chińskiej. Należy do najpopularniejszych grzybów jadalnych i jest składnikiem wielu azjatyckich potraw.

Punkt obserwacyjny płazów

Przystanek znajduje się przy ul. Do Boru po prawej stronie.

Miejsce rozrodu płazów

W lesie bagiennym wypełnione wodą dolinki oraz fragmenty starego koryta potoku Mesznianka są miejscem rozrodu i bytowania płazów. W marcu i kwietniu można obserwować tutaj tysiące żab trawnych *Rana temporaria* oraz ropuch szarych *Bufo bufo*, a także kumaków górskich *Bombina variegata* składających skrzek, z którego wylęgają się kijanki. Kijanki przeobrażają się od czerwca do sierpnia i opuszczają środowisko wodne rozchodząc się po okolicznym lesie i łąkach, na których żerują.

Aby umożliwić mieszkańcom i turystom wejście na teren mokradeł Klub Gaja zbudował specjalną kładkę drewnianą do obserwacji płazów. Dzięki temu ścieżka stała się bardziej atrakcyjna i można prowadzić tutaj zajęcia edukacyjne dla dzieci i młodzieży na temat ochrony płazów. Na świecie żyje ponad 6 tys. gatunków płazów, w Polsce – 18 (sześć z nich to żaby). Wszystkie są pod ochroną. Ich siedliska – niewielkie zbiorniki wodne znikają lub są zasypywane. Ginią także na jezdnicach, bo te przecinają ich naturalne ścieżki migracji. Im mniej płazów tym gorsza sytuacja rzeszy zwierząt, dla których są ważnym, a nawet podstawowym pożywieniem. Same płazy żywią się natomiast bezkręgowcami, uważanymi za szkodniki upraw rolnych, leśnych i ogrodowych.

Ropucha szara *Bufo bufo* jest naszą największą ropuchą. Jest wybitnie lądowym płazem, w wodzie przebywa jedynie w okresie godów. Prowadzi nocny tryb życia, jest płazem bardzo żarłocznym, porusza się ociężale i powoli. Często jest niesłusznie posądzana o zjadanie owoców, głównie truskawek i poziomek. *Bufo bufo* zimuje na łądzie, udając się na sen zimowy na przełomie września i października.

Żaba trawna *Rana temporaria* to najspolitszy gatunek żab brunatnych w Polsce. Cechą charakterystyczną tego gatunku jest ciemna, prawie czarna plama skroniowa. Żaba trawna jest gatunkiem typowo lądowym. Gody i składanie jaj odbywa na przełomie marca i kwietnia. Miejscem godów są zbiorniki wodne, szczególnie o ciepłej wodzie, z bujną roślinnością wodną. Żaba trawna zimuje głównie w wodzie, w głębszych zbiornikach i w wolno płynących ciekach. Na zimowanie udaje się w październiku.

Kumak górski *Bombina variegata* przypomina wyglądem małą ropuszkę. Na brzuchu ma liczne żółte plamy różnej wielkości. W przeciwieństwie do kumaka nizinnego nie posiada rezonatorów, dlatego podczas godów jego głos jest cichy. Podczas niebezpieczeństwa odwraca się na grzbiet ukazując jaskrawe plamy na brzuchu, czym odstrasza drapieżniki. Jest to tzw. „refleks kumaka”. Gody odbywa w niewielkich, nawet okresowych kałużach. Występuje na terenach wyżynnych i górskich do 1600 m n.p.m.

Płazy jako pierwsze kręgowce opanowały środowisko lądowe. Odkryto to ok. 400 milionów lat temu. Były one świadkami pojawienia się i wyginięcia dinozaurów. W Polsce występuje 18 gatunków płazów i wszystkie objęte są ochroną prawną.

Łąki i pastwiska. Panorama Beskidu Małego

Przystanek zlokalizowany jest na południowym skraju Lasku Wilkowieckiego przy ul. Do Boru.

Wypas bydła

Opuszczając Lasek Wilkowiecki można podziwiać panoramę pasma Magurki Wilkowieckiej Beskidu Małego z najwyższym wzniesieniem, którym jest Czupel (933 m n.p.m.). Bezpośrednio do Lasku Wilkowieckiego od strony południowej przylegają łąki i pastwiska. Warto przejść na przeciwległy brzeg Mesznianki, gdzie na niewielkich polanach śródleśnych występują wilgotne łąki z ostrożeniem łąkowym *Cirsium rivulare*. Na skraju Lasku Wilkowieckiego po prawej stronie na łące wiosną jako pierwszy zakwita podbiał pospolity *Tussilago farfara*, którego kwiaty pojawiają się przed wykształceniem się liści. Nieco później kwitnie masowo rzeżucha łąkowa *Cardamine pratensis*, mniszek lekarski *Taraxacum officinale* oraz bluszczyk kurdybanek *Glechoma hederacea*. Latem wypasane jest tutaj bydło i łąka nabiera charakteru pastwiska. Po lewej stronie ul. Do Boru na polach, na których zaniechano użytkowania rolnego spontanicznie wykształciła się roślinność z dominacją perzu rozłogowego *Elymus repens*, pokrzywy zwyczajnej *Urtica dioica* oraz ostrożenia polnego *Cirsium arvense*. Latem pod względem kolorystycznym wyróżnia się tutaj żółtokwitnąca tojeść pospolita *Lysimachia vulgaris* oraz krwawnica pospolita *Lythrum salicaria* o czerwonych kwiatostanach.

Ostrożeń łąkowy *Cirsium rivulare*

Mniszek lekarski *Taraxacum officinale*

Wykorzystana literatura

- Dajdok Z., Pawlaczyk P. (red.). 2009. Inwazyjne gatunki roślin ekosystemów mokradłowych Polski. Wydawnictwo Klubu Przyrodników, Świebodzin.
- Herczek A., Gorczyca J. 2004. Płazy i gady Polski. Wydawnictwo Kubajak, Kraków.
- Gmina Wilkowice. Bystra, Mieszna, Wilkowice. 2007. Mapa turystyczna. 1 : 15 000. Wydawnictwo Witański, Katowice.
- Kocięcki S., Andrzejewski R., (red.). 1991. Mała Encyklopedia Leśna. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Matuszkiewicz W. 2001. Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski. Vademecum Geobotanicum. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Matuszkiewicz W., Szwed W., Sikorski P., Wierzba M. (red.). 2012. Lasy i zarośla. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Mowszowicz J. 1975. Dziko rosnące rośliny użytkowe. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.
- Polakowski B. 1995. Rośliny chronione. Atlas. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Seneta W., Dolatowski J. 2008. Dendrologia. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Svrček M., Vančura B. 1987. Grzyby środkowej Europy. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa.
- Tokarska-Guzik B., Dajdok Z., Zajac M., Zajac A., Urbisz A., Danielewicz W., Hołdyński Cz. 2012. Rośliny obcego pochodzenia w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem gatunków inwazyjnych. Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, Warszawa.
- Ziółkowska M. 1988. Gawędy o drzewach. Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa.

Opracowanie ścieżki przyrodniczo-dydaktycznej

Zbigniew Wilczek
Katedra Ekologii
Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Wydawca

Klub Gaja
43-365 Wilkowice
ul. Wyzwolenia 40
www.klubgaja.pl

© Klub Gaja 2016

Zdjęcia

Zbigniew Wilczek
Klub Gaja

Recenzent

Jacek Bożek

ISBN 978-83-61608-26-4

Nadleśnictwo
BIELSKO

Sfinansowano ze środków
Narodowego Funduszu
Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej

Inicjatywa lokalna „Ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna w Lasku Wilkowickim” realizowana jest przez Klub Gaja oraz mieszkańców przy współpracy Gminy Wilkowice i Nadleśnictwa Bielsko w ramach projektu Klubu Gaja „Zaadoptuj rzekę”. Niniejszy materiał został opublikowany dzięki dofinansowaniu Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Za jego treść odpowiada wyłącznie Stowarzyszenie Ekologiczno-Kulturalne Klub Gaja.

KLUB GAJA

Plan przebiegu trasy ścieżki przyrodniczo-dydaktycznej W LASKU WILKOWICKIM

1 Bór mieszany

2 Inwazyjne gatunki roślin

3 Las brzozowo-topolowy

4 Las grądowy

5 Murawa siedlisk wydeptywanych.
Panorama Beskidu Śląskiego

6 Las łęgowy. Chronione gatunki roślin naczyniowych

7 Drzewostan sosnowy

8 Las bagienny – ols

9 Punkt obserwacyjny płazów

10 Łąki i pastwiska.
Panorama Beskidu Małego